

Werkplaats Wieringermeer

Hoe houden landbouw en energie elkaar in evenwicht in een gebied dat is ontworpen om te produceren – en wat betekent dat voor de toekomst van het boerenbedrijf hier?

Hoe verhouden de vroege ontwerp motieven van de Wieringermeer zich tot de manier waarop we nu plannen en bouwen?

Maatschappelijke dialoog

Wat kunnen de gemalen – als voorbeelden van integrale ontwerpkracht – ons leren over de manier waarop ontwerp, techniek en esthetiek ooit hand in hand gingen?

Wat kunnen we leren van de gemeenschapszin in de Wieringermeer – en hoe kan die kracht helpen om het gebied samen toekomstgericht te maken?

Op pad met Vitruvius
28 oktober 2025

Hoe kunnen kunst, ontwerp en ecologie samen nieuwe waarde toevoegen aan een landschap dat zo sterk (met een bepaald doel) is ontworpen?

Inhoudsopgave

Inleiding & reflectie	4
Context	6
Aanleiding werkplaats	7
Programma	8
Toelichting op het programma	11
Halte 1: Leven van de Wind	12
Halte 2: Dijkmagazijn Wieringerwerf	18
Halte 3: Gemaal Lely, Agriport A7	24
Halte 4: De Terp (Wieringerwerf)	28
Halte 5: De VisKringloop	32
Slotreflectie	38
Reflectie van Kwaliteitsluisteraar	40
Bio's genodigden	42
Deelnemers	43

Foto's cover van boven naar
onder en van links naar rechts:
Foto 1: Pieter Kers
Foto 2: Agriport A7
Foto 3 en 5: Theo Baart
Foto 4: Leven van de Wind

Inleiding & reflectie

Op 28 oktober vond de eerste maatschappelijke dialoog plaats binnen de Werkplaats Wieringermeer. Voor het programma stelde ik een route samen met een aantal haltes, een reeks reflectieve kernvragen en een selectie externe sprekers, bedoeld om het gesprek over de ruimtelijke opgaven en de ontwikkelde richtingen van het ontwerpend onderzoek binnen de werkplaats letterlijk in het gebied, op ooghoogte, te voeren.

De route voerde langs verschillende plekken in de polder. Bij elke halte stonden andere kernwaarden centraal: herkomstwaarde, gebruikswaarde, toekomstwaarde of belevingswaarde. Volgens deze logica, gebaseerd op Op pad met Vitruvius (waarin ruimtelijke kwaliteit wordt verbonden aan concrete plekken, ervaringen en verhalen), ontstond ruimte voor gesprekken over de ontstaansgeschiedenis van de polder, de huidige ruimtelijke claims en de mogelijke richtingen voor de toekomst.

De voorbereiding en inhoud kregen vorm in afstemming met projectleider David van Zelm van Eldik (Ministerie van VRO), het ontwerpconsortium (Jolanda de Jong – Witteveen en Bos, H+N+S, en Wing), en betrokken deelnemers aan de werkplaats, waaronder Joyce Prins (Gebiedsregisseur Wieringermeer, Hollands Kroon), evenals de uitgenodigde sprekers. Rens van de Plas legde de gesprekken op locatie vast. Theo Baart, tevens een van de sprekers, maakte foto's. Daarnaast vroeg ik Sara Stroux om in de rol van kwaliteitsluisteraar een reflectie te schrijven op het geheel, vanuit haar perspectief als adviseur en onderzoeker op het gebied van erfgoed en ruimtelijke kwaliteit. Met dit verslag breng ik de intenties, thema's en inzichten van die middag samen. Het document vormt daarmee een tussenstand in de gezamenlijke zoektocht naar waarden, spanningen en mogelijke handelingsperspectieven voor de toekomstige ontwikkeling van de Wieringermeer, en fungeert als reflectieve en verdiepende laag binnen het bredere traject van ontwerpend onderzoek.

Het veldbezoek maakte zichtbaar dat werken aan het landschap van de Wieringermeer niet los te zien is van de dragende structuren die het gebied vormen: de leesbare, ontworpen polderstructuur én de sterke sociale cohesie en lokale initiatiefkracht. Juist die kwaliteiten komen onder druk

te staan wanneer grootschalige ontwikkelingen landen zonder ruimtelijke en maatschappelijke terugkoppeling naar de leefomgeving.

In de gesprekken kwam daarom herhaaldelijk de vraag naar wederkerigheid terug: wie ingrijpt in het landschap, moet ook iets teruggeven aan het gebied – niet als sluitpost, maar als onderdeel van ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid. Wat daarin redelijk en billijk is, en welke vormen van investering daarbij passen, blijft onderwerp van gesprek. Deze vraag raakt direct aan de bredere opgave van de werkplaats: hoe nationale en (inter)nationale opgaven zich kunnen verhouden tot lokale kwaliteiten, waarden en dagelijkse praktijk.

De maatschappelijke dialoog op locatie bevestigde en verscherpte deze gedachte, doordat op ooghoogte – via plekken, verhalen en frictie – zichtbaar werd hoe ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid in de dagelijkse praktijk onder druk komen te staan wanneer grootschalige ontwikkelingen niet gepaard gaan met wederkerige investeringen. Het veldbezoek fungeerde daarbij als een reality check op de twee koersen uit het ontwerpend onderzoek: waar vraagt het gebied om een vaste koers waarin bestaande kwaliteiten en structuren leidend zijn en worden versterkt, en waar is een meer ontspannen koers denkbaar waarin ontwikkelingen richting geven aan nieuwe kwaliteiten? En vooral: wat vraagt elke koers concreet aan afspraken, investeringen en vormen van sturing om waarden en leefbaarheid daadwerkelijk mee te laten groeien?

De overtuiging die daarbij gedeeld werd, is dat Hollands Kroon geen 'duizenddingendoekje' zou moeten zijn voor nationale opgaven. Tegelijkertijd werd erkend dat deze gemeente – in goede afstemming en met aandacht voor ruimtelijke én maatschappelijke kwaliteit – een betekenisvolle bijdrage kan leveren aan grotere transities. Het veldbezoek maakte daarmee zichtbaar waar spanningen zitten, maar ook waar aanknopingspunten liggen om samen te werken aan een toekomstbestendige Wieringermeer.

Alexandra Sonnemans
curator maatschappelijke dialoog regionale
werkplaatsen ARO 2025

Context:

Werkplaatsen en maatschappelijke dialoog

Doel van de werkplaatsen

Onder de vlag van Programma Mooi Nederland (Ministerie van VRO) zijn werkplaatsen opgezet op plekken waar de ruimtelijke puzzel zeer complex is en waar de ruimtelijke kwaliteit in het geding komt vanwege de veelheid aan (toekomstige) opgaven en ruimteclaims. De werkplaatsen vormen een tijdelijke, vrije ruimte waarin even afstand genomen wordt van reguliere processen. Ze bieden ruimte om te oefenen met andere manieren van kijken, denken en samenwerken.

De uitkomst van de werkplaatsen is geen vast eindresultaat, maar kan verschillende vormen aannemen, zoals gedeelde inzichten, condities/randvoorwaarden, scenario's of nieuwe coalities.

Rol van de maatschappelijke dialoog

De regionale werkplaatsen bieden ruimte om los van bestaande processen te verkennen wat een gebied nodig heeft. De maatschappelijke dialoog verdiept deze verkenning en verbindt lokale inzichten met bredere ruimtelijke en sociaal-maatschappelijke opgaven. Centraal staat het voeren van betekenisvolle gesprekken over ruimtelijke kwaliteit, waarden en de lessen die we kunnen trekken uit de tijdelijke trajecten van ontwerpend onderzoek.

Halverwege het traject vindt de eerste maatschappelijke dialoog plaats. Vol-

gens de logica van *Op pad met Vitruvius* gaan we het gebied in, verkennen we het op ooghoofte, en voeren we het gesprek over de opgave en de ontwikkelde richtingen van het ontwerpend onderzoek, in relatie tot ruimtelijke kwaliteit en bijhorende waarden: gebruikswaarde, belevingswaarde, toekomstwaarde en herkomstwaarde. Om de gebiedsopgave te doorgronden en ervaren en het gesprek te verdiepen, wordt er een selecte groep deelnemers van buiten de werkplaatscoalitie uitgenodigd.

Tijdens de dialoog stellen we vragen op twee niveaus: enerzijds vanuit de lokale context, anderzijds vanuit bredere ruimtelijke en maatschappelijke vraagstukken en waarden. De dialoog verbindt het onderzoek met maatschappelijke en culturele betekenissen, en met kennis uit andere domeinen.

Dit verslag betreft deze eerste maatschappelijke dialoog en haar relatie tot het proces en de (tussentijdse) uitkomsten van de werkplaats.

Kort na afronding van de werkplaats volgt een tweede maatschappelijke dialoog, ditmaal in een publieke setting. Deze richt zich zowel op de inhoudelijke resultaten van de werkplaats als op bredere lessen uit de resultaten, het proces en de aanpak, die ook relevant kunnen zijn voor andere gebieden met (enigszins) vergelijkbare opgaven.

Aanleiding:

Werkplaats Wieringermeer

In deze werkplaats onderzoeken we in een werkplaatscoalitie met verschillende stakeholders, van o.a. provincie Noord-Holland, gemeente Hollands Kroon, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, RCE, Ministeries VRO en KGG, het CRa, en samen met een ontwerpconsortium bestaande uit bureaus H+N+S, Witteveen+Bos en Wing, hoe de Wieringermeer functioneel, aantrekkelijk én toekomstbestendig kan blijven, in een tijd waarin het gebied onder druk staat van grote ruimtelijke claims – van energie en glastuinbouw tot water en bodem.

Grootschalige ontwikkelingen die al hebben plaatsgevonden in de Wieringermeer zijn het plaatsen van windmolens (aanlanding doorvoer wind op zee), de glastuinbouw en datacenters op Agriport A7 (als nationaal glastuinbouwcluster/greenport). Er zijn echter nog een groot aantal ontwikkelingen die op termijn mogelijk gaan plaatsvinden. Het betreft verschillende sectorale opgaven, van lokaal, regionaal of nationaal belang. Ook de tijdschaal verschilt per vraagstuk, wat de afweging van al deze ruimteclaims ingewikkeld maakt.

Dit soort grootschalige, nationale opgaven waarvoor een plek wordt gezocht in de Wieringermeer, moeten goed worden afgewogen in de regionale en lokale context. De ruimtelijke en maatschappelijke impact van deze ruimteclaims op de lokale bevolking is enorm maar biedt ook

kansen voor economische ontwikkeling. De vraag is hoe we de leefbaarheid in de gemeente versterken en kunnen maximaliseren, door voort te bouwen op de identiteit en gebiedskenmerken van de gemeente en tevens rekening te houden met water en bodem. Waterveiligheid, verzilting en zoetwaterbeschikbaarheid zijn ook belangrijke vraagstukken in dit gebied.

Programma op pad met Vitruvius

– 28 oktober

Hieronder volgt het programma van de maatschappelijke dialoog Op pad met Vitruvius zoals uitgevoerd op dinsdag 28 oktober 2025.

13.00–16.15 uur

Vertrek & afsluiting: Leven van de Wind, Oosterterpweg 12, Wieringerwerf

12.45 – Inleiding

Korte introductie op de middag, route en werkwijze. Op elke plek kijken we vanuit verschillende perspectieven naar ruimtelijke kwaliteit. We bevragen hoe herkomst, gebruik, beleving en toekomst samenkomen – of juist op spanning staan.

Halte 1 – Leven van de Wind

Thema: landbouw, energie en continuïteit – traditie en innovatie in het boerenbedrijf

Hoe houden landbouw en energie elkaar in evenwicht in een gebied dat altijd is ontworpen om te produceren – en wat betekent dat voor de toekomst van het boerenbedrijf hier?

Halte 2 – Dijkmagazijn Wieringerwerf

Thema: ontstaanswijze van de polder, erfgoed als ontwerpkracht en drager van identiteit.

Wat kunnen we leren van de oorspronkelijke maakvisie van de Wieringermeer en hoe helpt dat perspectief ons om vandaag opnieuw vorm te geven aan het gebied?

Hoe verhouden de vroege ontwerp motieven van de Wieringermeer zich tot de manier waarop we nu plannen en bouwen?

Halte 3 – Onderweg / Gemaal Lely, Agriport A7 (observatie vanaf viaduct)

We passeren Gemaal Lely en kijken uit over Agriport A7 – twee tijdsbeelden van maakbaarheid, elk met hun eigen opvatting over schaal, architectuur en landschappelijke inpassing.

Thema: schaalvergroting, landbouw, energie & architectuur – ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde.

Hoe verhouden grootschalige economische functies zich tot de kwaliteit van het landschap?

Welke betekenis en waarde heeft architectuur – van het gemaal tot de hedendaagse ‘dozen’?

Halte 4 – De Terp (Wieringerwerf)

Thema: gemeenschap, leefbaarheid en lokale initiatieffkracht.

Wat kunnen we leren van de gemeenschapszin in de Wieringermeer – en hoe kan die kracht helpen om het gebied samen toekomstgericht te maken?

Halte 5 – De VisKringloop

Thema: ecologie, kunst en regeneratief ontwerp – naar een nieuwe maakbaarheid.

Hoe kunnen kunst, ontwerp en ecologie samen nieuwe waarde toevoegen aan een landschap dat zo sterk is ontworpen?

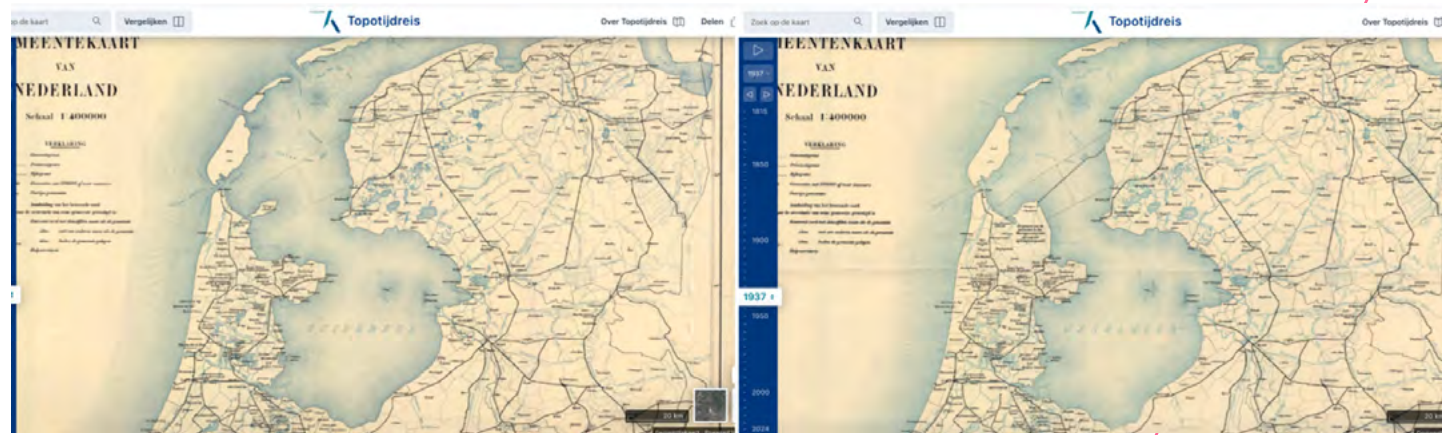
Wat vertelt dit project ons over een andere manier van omgaan met water, bodem en leven in de polder?

Onderweg – Gezamenlijke reflectie

Delen van inzichten en observaties uit de middag. Welke verbanden of spanningen tussen verleden, gebruik, beleving en toekomst zijn ons het meest opgevallen? Wat nemen we mee uit de middag voor de verdere richting van het ontwerpend onderzoek?

Voor de volledige Storymap van het programma, kijk hier:
<https://storymaps.arcgis.com/stories/5f1b8866746d4d9abec4ac5f-9cfbfe47>

Toelichting op het programma

De Wieringermeer, in 1930 veroverd op de zee, is de enige echte Zuiderzeepolder in Nederland. De drooglegging maakte deel uit van de Zuiderzeewerken.

In de middag, aansluitend op het tweede ontwerpatelier, ging de werkplaats met de bus het gebied in voor de maatschappelijke dialoog. We verkenden de Wieringermeer op locatie, met als doel de grote opgaven rond energie, landbouw, water en verstedelijking te relateren aan de identiteit, geschiedenis en toekomst van het gebied.

Volgens de logica van *Op pad met Vitruvius* onderzochten we de ruimtelijke kwaliteit van de polder op ooghoogte en in samenhang met concrete plekken. De vier waarden – herkomst, gebruik, beleving en toekomst – fungeerden daarbij als leidraad voor de gesprekken.

In het eerste ontwerpatelier werd het gebied verkend aan de hand van drie verhaallijnen: het bewonersperspectief, grote ontwikkelingen en toekomstig landgebruik, waarbij zowel kansen als dilemma's zijn benoemd. Voor het tweede ontwerpatelier ontwikkelde het ontwerpteam twee ruimtelijke richtingen die verschillen in sturing:

- een vaste koers, waarin ruimtelijke kwaliteit leidend is,
- en een ontspannen koers, waarin ontwikkelingen richting geven en nieuwe kwaliteiten kunnen ontstaan.

Tijdens *Op pad met Vitruvius* reflecteerden we op deze twee richtingen in relatie tot de plekken die we bezochten, en onderzochten we hoe verschillende

waarden elkaar versterken of juist onder spanning komen te staan.

Voor de dialoog nodigde ik een aantal externe gasten uit om met ons mee te reizen en vanuit hun expertise te reflecteren, en organiseerde ik ontmoetingen met betrokkenen uit het gebied. Zo ontstond een gelaagd gesprek tussen ontwerp, beleid, lokale ervaring en reflectie.

Uitgenodigd:

- Sara Stroux, erfgoedadviseur – in de rol van kwaliteitsluisteraar
- Theo Baart, fotograaf en onderzoeker (Zuiderzeepolders)
- Willem van der Ham, sociaal geograaf en historicus
- Pé Okx, beeldend kunstenaar (Vis-Kringloop)
- Rein Koolen, Historisch Genootschap Wieringermeer
- Ina Hoogenbosch-Glas, Stichting Cultureel Erfgoed Begraafplaats Wieringermeer
- Marbel de Graaf, boer en eigenaar Leven van de Wind
- Marlies Buurman, initiatiefnemer DIJK en Culture Matters
- Marco Kerssens, Team Projecten Openbare Ruimte, Gemeente Hollands Kroon

Halte 1

Leven van de Wind

Foto: Leven van de Wind

Programma:

Thema: Landbouw, energie en continuïteit – traditie en innovatie in het boerenbedrijf

Spreker: Marbel de Graaf (akkerbouwbedrijf en eigenaar Leven van de Wind)

Kernvragen

- Hoe houden landbouw en energie elkaar in evenwicht in een gebied dat is ontworpen om te produceren – en wat betekent dat voor de toekomst van het boerenbedrijf hier?
- Hoe kunnen landbouwbedrijven in de Wieringermeer zich ontwikkelen binnen een water- en bodemgestuurde toekomst?
- En hoe verhoudt de continuïteit van boerenbedrijven zich – praktisch én emotioneel – tot de grote ruimtelijke transitie die op het gebied afkomen?

Waarom deze locatie?

We starten buiten bij Leven van de Wind, een modern akkerbouwbedrijf waar geschiedenis/traditie en nieuwe ontwikkelingen samenkomen. Hier is de agrarische laag van deze polder goed zichtbaar: generaties boeren bewerken er de grond die ooit met een duidelijke ontwerpvisie werd drooggelegd, bedoeld voor een nieuwe, rationeel ontworpen landbouw.

Wat speelt hier / wat kunnen we van deze plek leren?

Leven van de Wind laat zien hoe landbouw, energieproductie en ruimtelijke kwaliteit vandaag samenkomen – en soms met elkaar botsen. Het bedrijf bestaat inmiddels vier generaties, en verbeeldt daarmee de continuïteit én veranderingskracht van de landbouw in de polder. Hier voeren we het gesprek over de vraag hoe boeren zoeken naar evenwicht tussen economische bestaanszekerheid, landschappelijke inpassing en duurzame bedrijfsvoering.

Verslag: Levendig platteland

Tijdens de eerste halte schetst Marbel de Graaf de praktijk van een hedendaags akkerbouwbedrijf in de Wieringermeer. Zij is eigenaar van een boerderij van 90 hectare, waar ook vergaderlocatie Leven van de Wind is gevestigd. Met zonnepanelen en een windmolen wordt eigen energie opgewekt. De Graaf benadrukt dat de landbouw in Nederland altijd heeft moeten opereren binnen beperkte ruimte, wat innovatie noodzaakt. Tegelijkertijd wijst zij op het belang van voldoende ontwikkelruimte: niet zozeer om groei af te dwingen, maar om het boerenbedrijf toekomstbestendig en veerkrachtig te houden.

De Graaf vertelt over een samenwerking tussen LTO Noord en Microsoft, waarbij jaarlijks wordt geïnvesteerd in innovaties binnen de agrarische gemeenschap. Belangrijk daarbij is dat initiatieven voortkomen uit de agrarische ondernemers zelf en een duidelijke binding hebben met de regio. De selectie van innovaties ligt bewust bij de sector, wat het eigenaarschap versterkt.

De innovaties richten zich onder meer op efficiënter watergebruik en duurzamere bedrijfsvoering. Tegelijkertijd pleit De Graaf voor het behoud van een levendige plattelandsgemeenschap, waarin ruimte, lucht en groen steeds schaarser worden. In het gesprek komt ook de vraag naar

continuïteit aan bod: niet elk bedrijf kent vanzelfsprekend een opvolger, weet ook Rein Koolen. Hij kwam als zoon van pioniers naar de Wieringermeerpolder, en merkte dat niet al zijn kinderen hem wilden opvolgen in hun boerenbedrijf. 'Één is genoeg om het over te nemen, maar je moet wel anderen zoeken die het wél leuk vinden. Dat betekent dus ook dat veel van de arbeid en ook veranderingkracht van buitenlandse werknemers moet komen.' 'Maar iedere generatie brengt zijn eigen dingen mee op dit gebied waarmee hij of zij een boerenbedrijf kan specificeren', zegt De Graaf. Het boeren van de toekomst zal er hoe dan ook anders uit komen te zien.

Het gesprek op deze halte maakte zichtbaar hoe landbouw in de Wieringermeer zich beweegt tussen lange lijnen van productie en nieuwe vormen van innovatie, en hoe het boerenbedrijf zowel economisch, ruimtelijk als emotioneel verweven is met de toekomst van de polder.

Gesprek bij Leven van de Wind

H1 Programma: Intermezzo

Reflectie op de ontwerpkracht van de Wieringermeer en de vraag hoe adaptief het ooit zo visionair ontworpen land vandaag is.

Theo Baart past inhoudelijk goed net voor het Dijkmagazijn, als een schakel tussen de herkomstwaarde en de reflectie op huidige ruimtelijke ontwikkelingen – als visueel en reflectief intermezzo tussen verleden en heden.

Waar hij momenteel aan werkt – een boek over Het toekomstige landschap der Zuiderzeepolders (1928) – resoneert sterk met het thema van ontwerpkracht en visie.

Hij reflecteert op de vraag: **hoe adaptief is het ooit zo visionair ontworpen land vandaag?**

“Ik werk aan een boek over de Zuiderzeepolders naar aanleiding van de publicatie uit 1928 ‘Het toekomstige landschap der Zuiderzeepolders.’ Dat was een hartstochtelijk pleidooi voor onder meer de inbreng van landschapsontwerp bij de inrichting van het nieuwe land. Mijn invalshoek is de vraag hoe adaptief dat destijds zo visionair – ja, je kunt kanttekeningen plaatsen, dat gebeurde toen ook al – ingerichte land is in relatie tot de huidige ruimtelijke ontwikkelingen. Het wordt een visuele schouw. De Wieringermeer hoort daar vanzelfsprekend bij.”

Verzameling boeken geschiedenis Wieringermeer in het Dijkmagazijn.

Verslag Intermezzo: Grote kassen en datacenters

In de bus neemt fotograaf en journalistiek onderzoeker Theo Baart het woord. ‘Ik zie mijzelf als beschouwer. Ik ben opgegroeid in Hoofddorp en heb sinds de middelbare school het landschap gefotografeerd. Ik zag dat het gebied waar ik woonde steeds minder open werd. De Haarlemmermeerpolder was lang leeg en is langzaam volgelopen. Veel mensen vinden de ontwikkeling van die polder nog steeds een afschrikwekkend voorbeeld van hoe het niet moet.’

Wat Baart betreft zijn de inrichting van de Zuiderzeepolders daarentegen best geslaagd. ‘De Wieringermeerpolder lijkt qua inrichting dan nog het meest op de Haarlemmermeerpolder, maar de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland zijn best mooi ingericht.’ Hij maakt zich desalniettemin zorgen over wie nu eigenlijk de meeste zeggenschap heeft als het om onze ruimte gaat. Bij de Haarlemmermeer zie je volgens Baart dat Schiphol zich te weinig mengt in het debat over de inrichting van de polder. ‘Het landschap is een afspiegeling van vijftig jaar bestuurlijke zwakte’, vindt hij.

‘Ook in de Wieringermeer zijn de grote kassen en de datacenters van Microsoft en Google qua landschappelijke inpassing van een ongelofelijke armzalige kwaliteit. **Hoe voorkom je nou dat je de zichtlijnen, een van de grootste krachten in dit landschap, weggeeft aan partijen die geen bijdrage leveren aan de kwaliteit van het landschap?’, vraagt Baart zich hardop af.**

Dat Microsoft jaarlijks een miljoen euro ter beschikking stelt is nog niks vergelijken met de impact die het datacenter heeft op het landschap.

Plan Lely, Cornelis Lely, Kaart 1891 (Zuiderzeecollectie, via Genootschap Flevo)

Halte 2

Dijkmagazijn Wieringerwerf

Foto: Theo Baart

H2 Programma:

Thema: Erfgoed, ontwerpkracht en ruimtelijke identiteit, ontstaanswijze van de polder, erfgoed als ontwerpkracht en drager van identiteit.

Spreker: Marlies Buurman (DIJK / Culture Matters / MOOI Noord-Holland), aangevuld door het Historisch Genootschap Wieringermeer

Kernvragen

- Wat kunnen we leren van de oorspronkelijke maakvisie van de Wieringermeer – en hoe helpt dat perspectief ons om vandaag opnieuw vorm te geven aan het gebied?
- Hoe verhouden de vroege ontwerp-motieven van de Wieringermeer zich tot de manier waarop we nu plannen en bouwen?
- Wat is er nodig om de dijken van de toekomst opnieuw betekenis te geven – technisch, ruimtelijk en maatschappelijk?

Waarom deze locatie?

Het Dijkmagazijn Wieringerwerf is een plek waar verleden en toekomst elkaar letterlijk ontmoeten. De Dijkmagazijnen (die nog over zijn) – incl. verhalen – worden opnieuw geactiveerd om betekenis te geven aan het landschap en de omgeving van vandaag. Vanuit deze plek werkt Marlies Buurman aan het project DIJK, waarin de dijk als cultureel en sociaal object wordt verkend – niet alleen als grens of bescherming, maar ook juist als ruimte voor ontmoeting en verbeelding.

Wat speelt hier / wat kunnen we van deze plek leren?

Het Dijkmagazijn biedt een lens op de ontstaanswijze van de Wieringermeer: een gebied dat voortkwam uit een samensmelting van techniek, architectuur en idealisme. De dijken en gemalen werden destijds met grote ontwerpkracht vormgegeven – denk aan Lely, Roosenburg en Granpré Molière – en verbeeldden een toekomstvisie waarin maakbaarheid en zorg voor het landschap samengingen.

Die geschiedenis roept vandaag de vraag op hoe erfgoed opnieuw als ontwerpkracht kan worden ingezet: niet als iets om te conserveren, maar als een actief principe dat kan helpen de polder opnieuw te denken. Het gesprek raakt hier aan dijkversterking en waterbeheer, maar ook aan de culturele betekenis van deze structuren voor identiteit, gemeenschap en reflectie.

Verslag: (N)iets afpakken

De eerste stop op de route is het Dijkmagazijn, waar we spreken over de oorspronkelijke maakvisie van de Wieringermeer en wat we daarvan kunnen leren als het om plannen en bouwen gaat. Marlies Buurman, initiatiefnemer van DIJK en Culture Matters, neemt ons mee in haar belevingswereld. Ze reageerde op een oproep van het waterschap voor een nieuwe dijkwachter. 'Daar sloeg ik heel erg op aan. De vraag was: wie kan drie van dit soort zwarte schuren opknappen, zich daarover ontfemen en tegelijkertijd ons waterverhaal uitleggen?'

Twee van de schuren ontwikkelde Buurman tot vakantiewoning, zodat toeristen letterlijk op de grens van land en water kunnen verblijven. De andere schuur werd verbouwd tot een plek voor vergaderingen of bijeenkomsten. Het waterschap blijft altijd eigenaar van de panden. 'We zijn het gewoon gaan doen. Ik ben nu programmeur hier. We hebben hier als hoger doel om mensen bewust te maken van het belang van dit watererfgoed.' Van deze panden stonden er vroeger honderden op de dijken. Dijkwachters hielden er de wacht en er waren spullen opgeslagen waarmee snel uitgerukt kon worden.

In de voorruimte lagen de zandzakken en de zeilen. Boven op zolder de lange ladders en palen. Het gebouw is functioneel ingericht en niet bedoeld als slaapplek.

Het kacheltje dat aanwezig was, was vooral bedoeld om de handen te warmen en lijstjes te kunnen schrijven met welke materialen de dijkwachters allemaal nodig hadden. 'De huisjes zijn een soort moeders. Hier werd iets beschermd. Dat thema wil ik ook verder brengen. Het verhaal vanuit het waterschap is altijd heel erg heroïsch geweest: ik ben geneigd het gesprek daarover creatief aan te jagen.'

Om dat gesprek aan te jagen organiseert Buurman natuurfilosofische wandelingen en muziekevenementen en is er een podcastserie ontwikkeld. 'In het dijkmagazijn Scharwoude hebben we zelf geïnvesteerd. We hebben geld geleend van een restauratiefonds en we zijn gewoon begonnen om samen met een architectenbureau een nieuwe vorm en taal aan dat mysterieuze donkere gebouwtje te geven.' Het is ook heel goed gelukt om lokale bewoners erbij te betrekken: zo wordt een badhuis in het gebied nu opgeknapt tot uitkijkpunt. 'Inwoners hadden toch een beetje het idee dat dat van hen was afgepakt. Vroeger leerden de kinderen namelijk zwemmen op het meer.' Het badhuis is een van de weinige zichtbare getuigen van die geschiedenis.

H2 Verslag: Een beetje open- krabben

In gesprek met Marlies
Buurman, Dijkmagazijn
(foto: Theo Baart)

Op de dijk (foto: Theo Baart)

Leven ze hier niet een beetje met de rug naar het IJsselmeer? Een van de deelnemers van het veldbezoek weet dat een wandeling al snel over de dijk loopt of dat er in de zomer best eens in het IJsselmeer wordt gezwommen. En ook Buurman zelf heeft die indruk. 'Ik merk dat het heel belangrijk is dat de luiken hier in het weekend nu openstaan. Dat mensen kunnen zien dat er hier weer wat gebeurt. Deze luiken hebben jarenlang dicht gezeten. Een landschapsarchitect zei me: Marlies, je moet het alleen een beetje openkrabben. Dat probeer ik nu te doen.'

Een deelnemer merkt op dat het frappant is dat er naast Lelystad nooit dorpen tegen de dijken aan gebouwd zijn. 'Het verlies van de Zuiderzee werd in de jaren 20 en 30 breed uitgemeten en daarna is het naar binnen gericht met een focus op agrarisch gebied.' De Wieringermeer is inderdaad erg functioneel ingericht, weet een andere deelnemer: alle dorpen zijn vijf kilometer

van elkaar aangelegd. Het voelt als een maakbaar gebied. 'Er zijn veel plannen voor dit gebied geweest om het anders in te richten, maar daar is nooit iets van terechtgekomen. Dat illustreert dat het initiële ontwerp niet per se heel verkeerd was.'

Een van de deelnemers die bij de gemeente Hollands Kroon werkt, signaleert op de terugweg naar de bus dat de gemeente te weinig beleidsmatig bezig is met de opgaven rond dijken en water. 'We zien een behoefte bij recreatiepartijen om aan te sluiten op het water. In die behoefte kunnen we niet altijd voorzien. We zijn een gemeente met heel weinig beleid: dat geeft aan de ene kant veel vrijheid, maar aan de andere kant houden mensen zich daardoor juist in omdat ze totaal niet weten hoe ver ze kunnen gaan.'

Halte 3

Agriport A7

Gemaal Lely (bron: Historisch Genootschap Wieringermeer)

Zicht vanaf het viaduct

Gemaal Lely, Agriport A7 (obser- vatie vanaf viaduct) Programma:

Thema: Ont-
werpkracht,
waterbeheer,
schaalvergoting
en architectuur –
landbouw, energie,
ruimtelijke kwaliteit
en maatschappelij-
ke meerwaarde

Spreker: Sara
Stroux (gemeen-
telijke adviescom-
missie), Willem van
der Ham (schrijver
en biograaf van
Lely)

Kernvragen

- Hoe verhouden grootschalige econo-
mische functies zich tot de kwaliteit
van het landschap?
- Welke betekenis en waarde heeft
architectuur – van het gemaal tot de
hedendaagse ‘dozen’?
- Hoe behouden we aandacht voor
ontwerp en architectuur in een tijd
waarin infrastructuur, energie en
economie het landschap domineren?
- Wat kunnen de gemalen – als voor-
beelden van integrale ontwerpkracht
– ons leren over de manier waarop
ontwerp, techniek en esthetiek ooit
hand in hand gingen?
- En hoe vertalen we die samenhang
naar de opgaven van vandaag:
energie, water, landbouw en verste-
delijking?

Waarom deze locatie?

Onderweg van het Gemaal Lely naar
Agriport A7 zien we twee tijdslagen van
maakbaarheid. Het gemaal, ontworpen
door Dirk Roosenburg, belichaamt de
ontwerpkracht waarmee het nieuwe
land werd vormgegeven: techniek, ar-
chitectuur en idealisme vielen samen in
een samenhangende visie op landschap
en samenleving. Vanaf het viaduct bij
Agriport A7 kijken we uit over een ander

tijdsbeeld – dat van de grootschalige,
economisch gedreven productieland-
schappen van vandaag, waar voedsel,
data, energie en logistiek samenkomen.

Wat speelt hier / wat kunnen we van deze plek leren?

Deze halte confronteert ons met twee
benaderingen van ruimtelijke ordening:
de planmatige maakbaarheid van de
twintigste eeuw en de functionele effici-
entie van nu. Hier voeren we het gesprek
over kwaliteit, schaal en samenhang.

Niet om de huidige ontwikkelingen te
bekritiseren, maar om samen te onder-
zoeken wat nodig is om economische
functies en ruimtelijke kwaliteit opnieuw
met elkaar te verbinden. Sluit aan op de
hoofdvraag vd werkplaats: hoe verhou-
den ruimtelijke opgaven en claims zich
tot een kwalitatieve leefomgeving – en
wat is daarvoor nodig?

Verslag: Filmmakers naar de polder

In de bus vertelt sociaal geograaf en historicus Willem van der Ham over het veranderende landschap. 'De transformatie van de Zuiderzee zie je in het landschap heel goed terug. Het is een van de grote projecten van Nederland, die we altijd met durf en moed hebben aangepakt. De Haarlemmermeer is daar ook een goed voorbeeld van. Bij dat project keken ze vooral vanuit een ingenieursbril en werd het sociale aspect wat vergeten. Bij het Zuiderzeeproject was dat veel belangrijker: het was een sociaal-wetenschappelijk laboratorium van Nederland.' Daarom trokken ook veel cineasten naar de nieuwe polders, om vast te leggen wat er allemaal gebeurde.

De bus rijdt door langs het Gemaal Lely, volgens Van der Ham een ultiem voorbeeld van hoe architectuur je geloof en hoop in de toekomst kan laten zien. 'Het is een fascinerend gebouw, ook omdat het een elektriciteitscentrale is geweest voor de Wieringermeer. Alle apparaten zijn nu verdwenen, het is een helemaal leeg gebouw ondertussen. Lely is een reservegemaal geworden.'

Onderweg naar Agriport A7 doet kwaliteitsluisteraar Sara Stroux alvast een duit in het zakje: 'Niemand vindt die dozen van Agriport mooier dan het Gemaal. Ik vraag me af: hoe gaan we over honderd jaar met die groene dozen om?'

Willem van der Ham,
Reuzenarbeid

Kijkend richting de Afsluitdijk

Willem van der Ham

Halte 4

De Terp (Wieringerwerf)

Foto: Theo Baart

De Wieringermeerziekte

Bewoners van de Wieringermeerpolder kwamen overal vandaan. Vanaf 1930 moest er een nieuwe gemeenschap groeien. Iedereen had zijn vertrouwde regio verlaten en miste familie en vrienden. De pioniers bleken initiatiefrijk in het vormen van een gemeenschap. Amper waren de verhuishagens uitgekapt of de verenigingen schoten als paddenstoelen uit de grond. Het waren er al snel zoveel dat er gekserend werd gesproken over 'de Wieringermeerziekte'. Boerenleenbanken, een melkcontrolevereniging en een fokvereniging: met vereende krachten probeerden leden van de landbouwcoöperaties een succes te maken van hun ondernemingen. Ook het broodnodige vertier werd niet vergeten. Al in 1934 trok de eerste Wieringermeerfanfare stampvolle zalen. Geld voor de instrumenten was voorgesloten door de Voorlopige Directie. [Database Beeldbank, nr. 0225] Onderschrift:

© Beeldbank Genootschap Wieringermeer. De Wieringermeerfanfare, opgericht 18-05-1933 Databasenr. 0225.

Programma:

Thema: Gemeenschap, leefbaarheid en lokale initiatiefkracht

Spreker: Marco Kerssens (programmameerder gemeente Hollands Kroon), Joyce Prins (Gebiedsregisseur Wieringermeer, Hollands Kroon)

Kernvragen

- Wat kunnen we leren van de gemeenschapszin in de Wieringermeer – en hoe kan die kracht helpen om het gebied samen toekomstgericht te maken?
- Wat kunnen ontwerpers en overheden leren van deze lokale vormen van zelforganisatie?
- Hoe kan de energietransitie of landbouwtransitie aansluiten bij de sociale kracht en lokale kennis die hier aanwezig is?
- En wat betekent leefbaarheid in een gebied dat voortdurend onder druk staat van nieuwe ruimteclaims, maar ook van sterke sociale samenhang?

Waarom deze locatie?

De Terp in Wieringerwerf is een recent voorbeeld van lokale initiatiefkracht en gemeenschapszin in de Wieringermeer. Het terrein is door bewoners zelf ontwikkeld tot een sociale en culturele ontmoetingsplek: een hedendaagse uitdrukking van het 'samen maken' dat van oudsher sterk aanwezig is in deze hechte gemeenschap. De Wieringermeer kent veel families die hier al generaties wonen; de band met het landschap en het dorp is daardoor diep geworteld.

Wat speelt hier / wat kunnen we van deze plek leren?

De Terp biedt een tegenwicht aan de schaal en abstractie van de grote ruimtelijke ontwikkelingen in de polder. We bespreken hoe bewoners zich verhouden tot veranderingen in hun omgeving – windparken, glastuinbouw, datacenters – en hoe zij vanuit samenwerking en vertrouwen vormgeven aan leefbaarheid en toekomst. Slootdorp kan hierbij dienen als parallel voorbeeld: een dorp waar bewonersverenigingen hun krachten bundelen om elkaar te ondersteunen en de gemeenschap vitaal te houden.

H4

Verslag: De Terp

Bij de gemeente Hollands Kroon is Marco Kerssens projectregisseur openbare ruimte. Bij de volgende stop, campus De Terp in Wieringerwerf, vertelt hij over lokale initiatieffrucht en gemeenschapszin. 'We hebben als gemeente accommodatiebeleid geïntroduceerd. Daarbij zeggen we dat we het initiatief voor gemeenschapsgebouwen, voetbalvelden en tennisbanen proberen terug te leggen bij onze bewoners. Er is een pot met geld naar verenigingen gegaan en daarbij hebben we gezegd dat ze niet meer aan onze regels hoeven te voldoen.'

Voorafgaand aan de komst van de campus heeft een aantal inwoners gezegd het zonde te vinden dat er voorzieningen zoals zwembaden uit de gemeente verdwijnen. Die groep richtte een stichting op die de gemeente benadert met ideeën hoe er invulling te geven is aan herstructurering', legt Kerssens uit. 'Daardoor zitten er nu drie basisscholen onder één dak en hebben de inwoners zelf een gezelschap bij elkaar geroepen om een nieuw sportgebouw te realiseren. Wij hebben een ondersteunende rol gespeeld bij de inkoop: richting de gemeenteraad blijven we natuurlijk verplichtingen houden', zegt hij. De gemeente verzorgt ook het beheer van de openbare ruimte.

Zo zijn er een paar handenvol initiatieven die door inwoners gedragen worden: de ijsbaan is in beheer gegeven bij de hengelsportvereniging en de stichting draagt ook zorg voor bijvoorbeeld de atletiekbaan. 'In die stichting zitten vier betaalde krachten en de rest van de tientallen mensen is vrijwillig. Dat is hartstikke kwetsbaar. Uiteindelijk moet je mensen kunnen verleiden om in de toekomst vrijwilliger te worden', zegt Kerssens. De gemeente staat borg voor het geval dat deze werkvorm geen succes meer blijkt.

Koppelkansen voor voorzieningen

De gemeenschap blijft leidend in de Wieringermeer, is het idee. Maar die gemeenschap is fluïde en dat kan problemen met zich meebrengen. 'Aan de oostkant van het dorp willen we zo'n 900 nieuwe woningen gaan neerzetten. Dat brengt nieuw bloed in een gebied. In een tijd waarin de individualisering alleen maar toeneemt en waar mensen vooral kritisch zijn in plaats van zelf door te pakken, kan dat lastig worden.' Soms zijn er koppelkansen nodig om een visie te ontwikkelen. Bij De Terp maakten de basisscholen bijvoorbeeld ook alle andere ontwikkelingen mogelijk: zij gebruiken tenslotte ook het zwembad en de sportzaal.

Plattegrond Campus de Terp,
juli 2021

In gesprek met Marco
Kerssens bij De Terp

Halte 5

De VisKringloop

VisKringloop. Ontwerpteam:
Pé Okx (kunstenaar), HOSPER
landschapsarchitectuur,
Cor ten Haaf (ecoloog).
Foto: Pieter Kers

H5 Programma:

Thema: Ecologie, kunst en regeneratief ontwerp

Spreker: Pé Okx (kunstenaar, initiatiefnemer VisKringloop)

Kernvragen

- Hoe kunnen kunst, ontwerp en ecologie samen nieuwe waarde toevoegen aan een landschap dat zo sterk (met een bepaald doel) is ontworpen?
- Wat vertelt dit project ons over een andere manier van omgaan met water, bodem en leven in de polder?
- Wat betekent 'maakbaarheid' in een tijd waarin we proberen het evenwicht met water, bodem en leven te herstellen?
- En wat kunnen projecten als dit ons leren over een nieuwe manier van omgaan met de polder – minder als systeem, meer als levend landschap?

Waarom deze locatie?

De Viskringloop van kunstenaar Pé Okx, in samenwerking met HOSPER landschapsarchitecten en ecooloog Corten Haaf, is een voorbeeld van hoe kunst, ecologie en ontwerp elkaar kunnen versterken. Het project combineert een functionele rol – als paaiplaats en schakel in het watersysteem – met een symbolische waarde als eigentijds 'landmark' in het rationeel ontworpen landschap van de Wieringermeer. Hier wordt zichtbaar hoe een zorgvuldig ontworpen ingreep ecologische, esthetische en culturele betekenis kan samenbrengen.

Wat speelt hier / wat kunnen we van deze plek leren?

De Viskringloop stelt de vraag hoe we in een door mensen gemaakt landschap opnieuw ruimte kunnen geven aan natuurlijke processen. Het project laat zien dat ontwerpkracht niet alleen gaat over ordenen of beheersen, maar ook over herstellen en verbeelden.

Verslag: Kringelingen

Pé Okx vertelt over de VisKringloop

De deelnemers gaan terug de bus in, waar kunstenaar Pé Okx hen trakteert op een verhaal over zijn VisKringloop. 'We werden benaderd om over een viskringloop na te denken en hebben toen een schetsontwerp gemaakt. Als kunstenaar mocht ik daar mijn fantasie op loslaten: ik mocht heerlijk buiten de lijntjes kleuren, bureau HOSPER uit Haarlem keek mee. Tot onze stomme verbazing heeft het Hoogheemraadschap dat plan gehonoreerd.'

Okx wilde iets maken dat relateert aan wat er vroeger op deze locatie was. Hij wilde het landschap als het ware weer vloeibaar maken. 'De VisKringloop bestaat uit een aantal kringelingen. De vissen worden de kringloop ingelokt door een stroom zoet water. Daar willen ze heen, omdat ze in zoet water beter kunnen paaïen dan in zoet water', legt Okx uit. De VisKringloop kent ook een publieksdeel: vanaf een torentje in het gebied is de ingreep goed te beleven. In die zin is de VisKringloop zowel natuurlijk als landschappelijk van belang en vormt het een eigen landmark.

<https://vimeo.com/546848452?fl=pl&fe=vl>

Verslag: iets teruggeven

Foto: Theo Baart

HOSPER landschapsarchitectuur

Landschapsarchitect Frank Stroeken reflecteerde tijdens een van de busritten nog actief op de windturbines in het gebied. Volgens hem vergeten we dat sommige windmolens in het gebied er zijn gekomen doordat Wieringermeerse ondernemers ze graag wilden hebben. 'Die zijn daarna in eigendom overgegaan naar een grote ontwikkelaar, zoals Nuon of Eneco. Energiebedrijven hebben regelmatig geprobeerd om iets voor de lokale gemeenschap terug te doen: zo werd het dorps huis in Kreileroord gefinancierd door de baten van een windpark gefinancierd', legt Stroeken uit. Dat lukt op sommige plekken beter dan op andere plekken: in Zeewolde is er veel geld voor burgers uiteindelijk in een plan voor een informatiecentrum gestoken. Niet helemaal in lijn met de verwachtingen.

Slotreflectie – Wat nemen we mee?

We sluiten we de middag af met een gezamenlijke reflectie op het veldbezoek. We verzamelen indrukken, inzichten en observaties van onderweg en plaatsen die in het licht van de twee ruimtelijke richtingen uit het ontwerpend onderzoek:

- een richting waarin bestaande kwaliteiten en structuren leidend zijn en worden versterkt;
- een richting waarin nieuwe ontwikkelingen richtinggevend zijn en nieuwe waarden kunnen ontstaan.

De afsluiting vormt zo een brug tussen veldbezoek en ontwerp(end onderzoek): van beleving naar betekenis, van observatie naar richting.

Uitgenodigd voor Op pad met Vitruvius

Sara Stroux – architect en erfgoedadviseur, lid van verschillende gemeentelijke adviescommissies, met aandacht voor de relatie tussen ruimtelijke kwaliteit, erfgoed en hedendaagse ontwikkeling. Lid van de gemeentelijke ARK (adviescommissie ruimtelijke kwaliteit) Hollands Kroon Vervult de rol van kwaliteitsluisteraar.

Theo Baart – fotograaf en onderzoeker, werkt aan een nieuw boek over de Zuiderzeepolders als vervolg op de publicatie Het toekomstige landschap der Zuiderzeepolders (1928), waarin hij reflecteert op de adaptiviteit van het ooit zo visionair ontworpen land.

Willem van der Ham – sociaal geograaf, historicus, biograaf van o.a. Cornelis Lely en onder meer bekend van zijn recente projecten Reuzenarbeid en Zuiderzee in beeld. Hij is specialist op gebied van de Nederlandse waterstaat en werkt momenteel aan een publiekproject dat transitie/veranderingen in het verleden toont als inspiratiebron voor de grote maatschappelijke en landschappelijke opgaven waar Nederland nu voor staat.

Pé Okx – kunstenaar, - tijd, natuur - ontwerper van de Viskringloop, een project waarin kunst, ecologie en landschap samenkomen in een regeneratieve ontwerpbenadering.

Rein Koolen – lid van het Historisch Genootschap Wieringermeer, zoon van pioniers in de polder en kenner van de ontstaansgeschiedenis en gemeenschapsvorming van het gebied.

Ina Hoogenbosch-Glas – vertegenwoordiger van de Stichting Cultureel Erfgoed Begraafplaats Wieringermeer, zet zich in voor het behoud en de verbeelding van de geschiedenis van de poldergemeenschap.

Marbel de Graaf – eigenaar van Leven van de Wind, een modern akkerbouwbedrijf en vergaderlocatie waar traditie en innovatie in landbouw en energie samenkomen.

Marlies Buurman – projectmanager bij MOOI Noord-Holland en oprichter van Culture Matters. Initiatiefnemer van DIJK, waarmee ze watererfgoed inzet om het waterverhaal van verleden, heden en toekomst beleefbaar te maken.

Marco Kerssens – projectleider openbare ruimte bij de gemeente Hollands Kroon, betrokken bij bewonersinitiatieven en dorpsvernieuwingsprojecten in de Wieringermeer.

Deelnemers uit werkplaatscoalitie

1. David van Zelm van Eldik, ministerie VRO (projectleider)
2. Jolanda de Jong, Witteveen+Bos (ontwerpteam)
3. Minke van Asperen, Witteveen+Bos (ontwerpteam)
4. Jan Wilbers, H+N+S Landschapsarchitecten (ontwerpteam)
5. Frank Stroeken, Wing (ontwerpteam)
6. Bart van Leeuwen, provincie Noord-Holland
7. Miriam Ram, provincie Noord-Holland
8. Frank Bakkum, provincie Noord-Holland
9. Mark Eke, Provincie Noord-Holland (ovb)
10. Matthijs Beute, gemeente Hollands Kroon
11. Joyce Prins, gemeente Hollands Kroon
12. Marcel Steeman, hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
13. Pieter Bouman, hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
14. Jack Hoogeboom, RCE
15. Maurits Moes, RVO - EKZ pVAWOZ-Noord-Holland
16. Laura Hoogwerf, KGG
17. Desiree van de Kerkhof, KGG
18. Clarie Duin, RVO - VAWOZ Noord-Holland
19. Annelot Tijs, OCW
20. Alexandra Sonnemans, curator maatschappelijke dialoog

